

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.44>
УДК: 34.037

АРЕШТ КОШТІВ НА БАНКІВСЬКИХ РАХУНКАХ: ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК НАКЛАДЕННЯ

Бортейчук А.Ю.,
здобувач вищої освіти
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Бортейчук В.Ю.,
учениця 11-го класу
Ужгородської класичної гімназії

Бортейчук А. Ю., Бортейчук В. Ю. Арешт коштів на банківських рахунках: підстави та порядок накладення.

Сьогодні життя людини тісно пов'язане з обігом грошових коштів. Постійно виникає потреба у відкритті банківських рахунків і розпорядженні грошовими коштами на них. Арешт коштів є одним з найефективніших заходів впливу, що дозволяє забезпечити виконання судового рішення та повернення заборгованого за виконавчими провадженнями. Арешт коштів як операція полягає в обмеженні прав власника користуватися грошовими коштами на його рахунку, тому це є болючим заходом для боржника і потребує детальнішого вивчення. Стаття присвячена комплексному вивченню підстав та порядку накладення арешту на кошти на банківських рахунках. Було наведено поняття арешту коштів і нормативні акти, якими ця операція регулюється. Також було досліджено декілька платформ, на яких можна самостійно перевірити, чи має особа борги, і зроблено висновки про зручність та доцільність їх застосування. Наступним кроком було дослідження підстав накладення арешту і алгоритм дій банку при цьому. Автори детальніше зупиняються на правовому регулюванні функціонування Автоматизованої системи виконавчого провадження, а саме: причини запровадження такого механізму, нормативне регулювання, суб'єкти інформаційної взаємодії відповідно до Порядку автоматизованого арешту коштів боржників на рахунках у банках, алгоритм роботи даної системи, міжнародний досвід функціонування схожих систем у різних країнах (зокрема, у Литві і Білорусі). Зазначено кількість банків, які уже підключилися до Автоматизованої системи виконавчого провадження, а також зроблено висновок про відсутність серед них половини з топ-10 українських банків з найбільшими активами. Наголошується, що існують випадки, коли кошти на банківських рахунках не можуть бути арештовані. Досліджено поради практикуючих юристів щодо алгоритму дій при накладенні арешту на кошти на банківських рахунках, що допоможе пересічним громадянам у випадку виникнення такої ситуації.

Ключові слова: арешт коштів, банківський рахунок, виконавче провадження, боржник, банк, Автоматизована система виконавчого провадження.

Borteichuk A. Y., Borteichuk V. Y. Seizure of funds: grounds and order of imposition.

Human life is closely connected to money circulation. Constantly, there is a need to open bank accounts and dispose of monetary resources there. Seizure of funds is one of the most effective stages of influence, that allows providing implementation of a court decision and the return of debts after executive productions. Seizure of funds as an operation is intended to limit the rights of the owner to use the funds in his bank accounts, so it is a painful measure for the debtor and, of course, requires more detailed study. The article is devoted to the complex study of grounds and orders of imposing seizure of funds. The authors presented the concept of seizure of funds and normative acts which regulates this operation. Authors also investigated several platforms where it is possible to check whether the person has debts and draw the conclusion about the convenience and expedience of their application. The next step was to research arrest imposition grounds and the algorithm of bank actions. The authors analyze in more detail the legal adjusting of the Automated system of enforcement proceedings functioning, especially: reasons for its implementation, normative adjust-

ing, subjects of informative cooperation following Order of the automated arrest of debtors' money on bank accounts, system work algorithm, international experience of the alike systems functioning in different countries (in particular, in Lithuania and Belarus). It was noted the number of banks that are already connected to the Automated system of enforcement proceedings, and also concluded the absence of the half of the top 10 Ukrainian banks with the largest assets among them. The authors emphasized cases when bank account money cannot be arrested. It investigated the practicing lawyers' advice about the algorithm of actions at seizure of funds imposition, which will help ordinary citizens in the event of such a situation.

Key words: seizure of funds, bank account, executive proceedings, debtor, bank, the Automated system of enforcement proceedings.

Постановка проблеми. Сьогодні користування коштами на банківських рахунках відіграє невід'ємну роль у нашому житті. Проте бувають випадки, коли обмежуються права власника щодо розпорядження ними. Арешт коштів є одним з найефективніших заходів впливу, що дозволяє забезпечити виконання судового рішення та повернення заборгованого за виконавчими провадженнями. Віднедавна в Україні запрацював автоматизований арешт коштів на банківських рахунках. Яким чином накладається такий арешт? Які дії варто вчинити боржнику? Чи може бути автоматичне списання коштів з банківського рахунку? Який алгоритм роботи автоматизованої системи виконавчого провадження? Відповідь на ці актуальні в наш час питання наводяться в даній статті.

Стан опрацювання проблематики. Вагомий внесок у дослідження даної проблематики зробили талановиті науковці та практикуючі юристи: Авторгов А., Олійник О., Кучер Б., Ізарова І. та інші. Однак, наукові дослідження вищевказаних правників розкривають лише окремі аспекти правового регулювання відносин, що стосуються арешту коштів на банківських рахунках, тому ми маємо змогу комплексно дослідити цей інститут і зробити відповідні висновки.

Метою статті є комплексне дослідження підстав і порядку накладення арешту на кошти на банківських рахунках, а також з'ясування сутності і алгоритму роботи Автоматизованої системи виконавчого провадження.

Вклад основного матеріалу. Арешт коштів на банківських рахунках як операція полягає в обмеженні прав власника грошових коштів щодо розпорядження ними, тобто зупинення видаткових операцій в межах суми, яка зазначена в документі про арешт. В такому випадку кошти, що надходять на рахунок, продовжують прийматися. Арешт коштів як такий не означає зміну їх власника, але здатний спричинити негативні наслідки для особи-боржника.

Відповідно до статті 1074 Цивільного кодексу України, «обмеження прав клієнта щодо розпорядження грошовими коштами, що знаходяться на його рахунку, не допускається, крім випадків обмеження права розпорядження рахунком за рішенням суду або в інших випадках, встановлених законом або умовами обтяження, предметом якого є майнові права на грошові кошти, що знаходяться на рахунку...» [1].

У статті 28 Закону України «Про виконавче провадження» закріплено норму, згідно з якою учасників виконавчого провадження мають повідомити про те, що на рахунки або інше майно буде накладено стягнення. При цьому боржник вважається повідомленим про цей захід, якщо йому надіслано постанову про відкриття виконавчого провадження за адресою, яка зазначена у виконавчому документі [2]. Якщо такого повідомлення не зроблено – відбувається пряме порушення норм закону, що є підставою для подання скарги на дії виконавця.

Існують платформи, на яких можна самостійно перевірити, чи має особа борги. До цих платформ відносять Єдиний реєстр боржників; портал Онлайн-будинки юстиції; електронний сервіс державних послуг Дія та Автоматизовану систему виконавчого провадження [3]. Також є інструмент You Control People, де за результатами введення особистих даних особи можна простежити інформацію про відкриті виконавчі провадження. Проте, ознайомившись з даним інструментом можемо зробити висновок, що для середньостатистичних осіб він є незручним і непотрібним, а також значним мінусом є досить велика плата за користування. Найпростішим у використанні вважаємо Єдиний реєстр боржників.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження», «єдиний реєстр боржників - це систематизована база даних про боржників, що є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна». Відомості про осо-

бу боржника вносяться до даного реєстру одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження. Також зазначається інформація про орган/посадову особу, яка видала виконавчий документ; номер виконавчого провадження та категорія стягнення [2].

Арешт коштів на банківських рахунках здійснюється відповідно до документа про арешт, до прикладу, підставою може слугувати постанова державного чи приватного виконавця про арешт коштів, рішення суду чи ухвала слідчого судді під час кримінального провадження.

Керуючись Постановою НБУ «Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», банк може виконати такі дії: а) якщо сума коштів перевищує суму, зазначену в документі про арешт, банк арештовує необхідні кошти та продовжує виконувати операції за рахунком; б) якщо сума коштів менша, ніж зазначена в документі про арешт, банк арештовує цю суму коштів, обліковує документ на відповідному позабалансовому рахунку і не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє про це орган/виконавця, який надіслав документ про арешт; в) якщо на рахунку клієнта зовсім немає коштів, банк обліковує документ на відповідному позабалансовому рахунку і не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє про це орган/виконавця, який надіслав документ про арешт [4].

Арештовані на рахунку кошти забороняється використовувати до надходження платіжної вимоги/інкасового доручення (розпорядження) за виконавчим документом, для виконання якого накладався арешт, або до отримання передбачених законодавством документів про зняття арешту.

Варто зазначити, що у разі закриття рахунку, незалежно від ініціатора (банк чи боржник), арешт не припиняється і документ про арешт продовжує обліковуватися за відповідним позабалансовим рахунком.

Постанова про арешт коштів може бути направлена до банку такими шляхами: а) у вигляді паперового документа постанови, тобто рекомендованим або цінним листом, або особисто доставлена виконавцем; б) у формі електронного документа з накладенням електронного цифрового підпису; в) за допомогою Автоматизованої системи виконавчого провадження (далі – АСВП).

Вважаємо за необхідне детальніше зупинитися на правовому регулюванні функціонування АСВП. Запровадження такого механізму зумовлене проблемою значної тривалості виконання судових рішень та виконавчих документів, порушенням принципу справедливості виконавчого провадження. Нерідко траплялося ухилення боржника від накладення арешту на кошти шляхом зняття коштів або їх переказу на інші рахунки.

Станом на 01.03.2022 року в Україні діє 69 банків. Надсилання постанови про арешт коштів всім цим банкам поштою потребувало б значного часу і витрат. Також, як зазначає Олександр Олійник, лише протягом 2020 року органами державної виконавчої служби зафіксовано 35757 випадків, коли банки, розглядаючи вимоги про надання інформації про номери банківських рахунків боржника та залишків коштів на них повідомляють, що рахунок наявний, коштів недостатньо або схожу інформацію [5].

З огляду на це наказом Міністерства юстиції України від 23.03.2021 № 1061/5 було внесено зміни до наказу від 16.04.2019 року № 1203/5 «Про затвердження Порядку автоматизованого арешту коштів боржників на рахунках у банках», внаслідок чого постанови про арешт/зняття з арешту коштів на рахунках боржників державні та приватні виконавці мають право направляти до банків через АСВП без обмежень за категоріями стягнення. Суб'єктами інформаційної взаємодії за цим Порядком є: а) адміністратор автоматизованої системи виконавчого провадження – Державне підприємство «Національні інформаційні системи»; б) виконавці; в) банки [6]. Наразі система все ще потребує доопрацювання програмного забезпечення у напрямку запровадження автоматизації процесу отримання інформації. У випадку технічних проблем, які ускладнюють можливість інформаційної взаємодії, завжди залишається можливість передати інформацію в паперовому вигляді в загальному порядку.

Алгоритм роботи АСВП наступний: 1) виконавець за допомогою даної системи направляє у банки вимогу щодо отримання інформації про рахунки боржника; 2) банки після отримання вимоги повинні надати запитувану інформацію – протягом 1 години; 3) виконавець через автоматизовану систему направляє в банки, де відкриті рахунки боржника, постанову про арешт коштів; 4) банки накладають на кошти арешт і повідомляють виконавця; 5) виконавець створює платіжні вимоги на примусове списання коштів; 6) виконавець направляє платіжні вимоги банкам; 7) банки примусово списують кошти; 8) банки перераховують кошти на рахунки виконавчої служби; 9) кошти надходять до стягувача боргу [7]. Отже, процедуру взаємодії між державними/приватними виконавцями та банками було суттєво спрощено.

Станом на 12 січня 2022 року до АСВП підключилися 20 банків, у тому числі «ПриватБанк», «Універсал Банк», «ОКСІ БАНК», «Таскомбанк», «ІндустріалБанк», «Банк Восток», «ПроКредит Банк», банк «Львів», Конкорд банк, «Райффайзен Банк Аваль», «Кредобанк», «ОТП Банк», «Ідея Банк», «МетаБанк», «Банк «Український капітал», «Агропросперіс Банк», «Укрсиббанк», «РАДАБАНК», «Банк Авангард», «Альфа-Банк». Як зазначає заступник міністра юстиції Андрій Гайченко, банки не поспішають підключатися до системи автоматичного арешту рахунків боржників [8]. Як бачимо, серед них все ще відсутня половина з топ-10 українських банків з найбільшими активами.

Значним нововведенням в умовах воєнного стану в Україні є розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 березня 2022, яким передбачено: «з метою забезпечення життєдіяльності населення в умовах воєнного стану, дозволити фізичним особам здійснювати видаткові операції з рахунків, на які накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, без урахування такого арешту за умови, якщо сума стягнення за виконавчим документом щодо такої особи не перевищує 100 000 (сто тисяч) гривень» [9]. Отже, до припинення чи скасування воєнного стану більшість боржників матимуть можливість здійснювати платежі, з їх рахунків найближчим часом арешт має бути знятий.

Варто зазначити про міжнародний досвід правового регулювання здійснення арешту коштів на банківських рахунках. У багатьох європейських і пострадянських державах також існує автоматизована система арешту коштів. Основними перевагами запровадження спрощеного обміну інформацією між виконавцями і банками є можливість миттєвого доступу до коштів на банківських рахунках фізичних та юридичних осіб з подальшою можливістю звернення на них стягнення.

Наприклад, «у Литві виконувати судові рішення виконавцем допомагає Інформаційна система грошових обмежень (PLAIS). Рішення про накладення виконавцем арешту на гроші боржника PLAIS направляє в усі банки країни, а також інші фінансові установи. Система самостійно списує кошти та переказує їх на рахунки судового виконавця в необхідному розмірі, крім того, робить це з урахуванням черговості та пропорційності. Якщо коштів на одному з рахунків боржника достатньо для задоволення вимог стягувача, з решти рахунків арешт знімається автоматично. У Білорусі запрацювала Автоматизована інформаційна система виконання грошових зобов'язань (АІС ІДО), власником якої є Національний банк країни. Програмний комплекс приймає платіжні вимоги в електронній формі та автоматично направляє їх до банків, які миттєво блокують кошти на рахунках боржників і так само миттєво їх списують» [10].

Варто зазначити, що в українському законодавстві передбачені випадки, коли кошти на банківських рахунках взагалі не можуть бути арештовані. Прикладом можуть бути одноразова допомога у зв'язку з народженням дитини, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей одиноким матерям; допомога особам, по догляду за дитиною з інвалідністю чи інша допомога на дітей, передбачена законом [11]. Часто до спеціальних відносять рахунки для отримання зарплати, пенсії, стипендії тощо. Проте арешти на них все-таки накладають. «Заробітна плата, стипендія, пенсія, соціальна допомога та інші соціальні виплати – це так звані кошти цільового призначення. Але банк може не мати технічної можливості відкрити окремий рахунок для зарахування виключно таких коштів. Тому рахунок, який відкривається, в тому числі й для зарахування заробітної плати, пенсії, стипендії чи соцвиплат, зазвичай за умовами банківського обслуговування є звичайним поточним рахунком. Тобто це рахунок фізичної особи для власних потреб, на нього можуть зараховуватися будь-які кошти, а не тільки кошти цільового призначення», - пояснює НБУ [12]. Також не підлягають арешту кошти, розташовані на кореспондентських рахунках банку.

Який алгоритм дій, якщо особа дізналася, що кошти на її банківському рахунку заблоковано? По-перше, треба звернутися в банк для з'ясування причин блокування. В багатьох банках така інформація вже відображається у мобільному додатку. Якщо стягнення відбувається на підставі судового рішення – доцільно ознайомитися з його змістом. По-друге, треба ознайомитися з матеріалами виконавчого провадження шляхом звернення до виконавця. По-третє, є можливість вибрати один із наступних варіантів: а) сплатити заборгованість згідно із виконавчим документом; б) направити виконавцю заяву про скасування накладеного арешту – у випадках накладення арешту на кошти на рахунках, звернення стягнення на які заборонено законом; в) оскаржити постанову про накладення арешту/виконавчий документ, на підставі якого здійснюється стягнення – протягом 10 днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав або свобод [13].

Висновки. Обмеження прав власника щодо розпорядження коштами на його банківському рахунку вважаємо дієвим заходом для уникнення затягування чи невиконання судового рішення. Також

позитивним зрушенням є запровадження Автоматизованої системи виконавчого провадження. Проте, для повноцінного виконання покладених на неї функцій, система ще потребує допрацювання програмного забезпечення та підключення до неї решти банків.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.03.2022)
2. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1404-19> (дата звернення: 01.04.2022).
3. Кошти з банківських рахунків боржників не списуватимуть автоматично, 06.07.2021 *Міністерство юстиції України* : веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/koshti-z-bankivskih-rahunkiv-borjnikiv-nepisuvatimut-avtomatichno> (дата звернення: 02.04.2022)
4. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Національного банку України від 21.01.2004 № № 22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> (дата звернення: 02.04.2022)
5. Олександр Олійник. Автоматизований арешт коштів – три кроки вперед. 29.03.2021 *ligazon* : веб-сайт. URL: https://biz.ligazon.net/analytics/202530_avtomatizovaniy-aresht-koshtiv--tri-kroki-vpered (дата звернення: 03.04.2022)
6. Про порядок автоматизованого арешту коштів боржників на рахунках у банках : Наказ Міністерства юстиції України від 16 квітня 2019 р. № 1203/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-19> (дата звернення: 03.04.2022)
7. Автоматизований арешт коштів: нова система починає працювати, 06.07.2021. *Фінанси та економіка* : веб-сайт. URL: <https://finbalance.com.ua/news/avtomatizovaniy-aresht-i-spisannya-koshtiv-yak-pratsyuvatime-sistema> (дата звернення: 02.04.2022)
8. Банки не поспішають підключатися до системи автоматичного арешту рахунків боржників, 28.01.2022. *Українформ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3393459-banki-ne-pospisaut-pidklucatisa-do-sistemi-avtomatichnogo-arestu-rahunkiv-borjnikiv-minust.html> (дата звернення: 03.04.2022)
9. Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 березня 2022 р. № 198-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2022)
10. Авторгов А. Про автоматизований арешт коштів, ч.2: нотатка приватного виконавця, 21.04.2021. *Асоціація правників України* : веб-сайт. URL: <https://uba.ua/ukr/news/8424/> (дата звернення: 05.04.2022)
11. Усе про арешт рахунку і як захищати свої права, 25.05.2021 URL: <https://pyatihmr.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/use-pro-aresht-rahunku-i-yak-zahishchati-svoyi-prava> (дата звернення: 05.04.2022)
12. НБУ дав поради українцям у випадку арешту банківського рахунку, 23.10.2020. *Фінансовий клуб* : веб-сайт. URL: <https://finclub.net/ua/news/natsbank-dav-porady-ukraintsiam-u-vypadku-areshtu-bankivskoho-rahunku.html> (дата звернення: 06.04.2022)
13. Кучер Б. Арешт банківських рахунків: що робити та як запобігти, 04.08.2021. *Громадський простір* : веб-сайт. URL: <https://www.prostir.ua/?library=aresht-bankivskyh-rahunkiv-scho-robity-ta-yak-zapobihty> (дата звернення: 06.04.2022)